

Tipare distorsionate în formarea superlativului în limba română actuală

Mariana FLAIȘER

Dacă în limba română literară formele structurale ale superlativului sunt bine definite, în limbajul popular și colocvial există o diversitate de substituenți pentru exprimarea calității la cel mai înalt grad. În limba română actuală se întâlnește tot mai des superlativul absolut format pe baza prefixului *super-*. De fapt, cuvântul *super* își pierde uneori statutul lexical de prefix (din latinescul *super-*¹, fr. *super*), devenind când adjectiv, când adverb, în funcție de context.

Frecvența cu care acest mod de exprimare a superlativului apare în limba română actuală îndeamnă la o analiză a cauzelor care au dus la selectarea variantelor de superlativ cu *super-*.

Opinia lingviștilor potrivit căreia „prefixul *super-*, marcă a intensității maxime, a depășirii calitative, este neproductiv” (Iordan, Robu 1978: 302)² ne-a determinat să analizăm ce resorturi au influențat în timp orientarea vorbitorilor limbii române către această „particulă” care a devenit, din „neproductivă”, invazivă nu doar în limbajul comun, ci și în limbajul presei, în limbajul științific sau literar.

Tiparele clasice de formare a superlativului absolut, care pun în evidență „intensitatea în măsura superioară absolută (pozitivă)” (Dimitriu 1999: 205) „au ca mărci sufixul gramatical *-isim*, prefixoide ca *arhi-*, *extra-*, *hiper-*, *supra-*, *ultra-*, *super-* sau folosesc adverbe flectiv sintetice sau perifrastice: *foarte*, *tare*, *prea*, *grozav de*, *teribil de*” (Dimitriu 1999: 208) etc.

Gramaticienii români au pus în evidență numeroase alte procedee de a marca „gradele de intensitate”³ atunci când analizăm calitatea, însușirea exprimate prin adjectiv sau caracteristica unei acțiuni, când avem în vedere adverbul. Se subliniază că, în ceea ce privește gradul intensității maxime, pe lângă procedeele amintite (vezi *supra*), se pot folosi și o seamă de alte procedee stilistice bogate în nuanțe emfaticе, ca de pildă: „comparația cu obiectele de referință considerate modele ale calității date: *negru ca pana corbului*, *dulce ca mierea*, regenta

¹ În limba latină, *super* este prepoziție cu acuzativul și ablativul, având sensul „deasupra, pe deasupra, mai sus”, și adverb, „sus, în sus, deasupra, pe deasupra, peste, mai mult etc.” (după *Dicționarul latin-român*, s.v.).

² Aceeași idee o aflăm la Dimitriu 1999: 205, care afirmă că „folosirea pe tărâmul limbii române a superlativelor sintetice pozitive ale unor adjective sau adverbe cu pseudoprefixe *hiper-*, *super-* etc. duce la formațiuni stridente și de aceea puțin folosite”.

³ Iorgu Iordan și Vladimir Robu (1978: 407–408) disting între diferitele grade de intensitate ale adjectivelor și adverbelor: *gradul intensității maxime*, *gradul intensității minime*... *gradul intensității scăzute*, *insuficiente*, *gradul intensității suficiente*, *gradul intensității maxime*, *gradul intensității depășite (excesive)*...

consecutivei: *era frumoasă de-ți lua ochii...*, subordonarea concesivă, atributivă, consecutivă; prin repetarea adjectivului: *bătrână*, prin diferite locuțiuni adjectivale, adverbiale, verbale, substantivele sau prin adjective (adverbe) care sunt expresii ale intensității maxime: *eminent, infernal, suprem, foarte*” (Iordan, Robu 1978: 407–408)⁴. Față de alți autori, I. Iordan și V. Robu înscriu realizarea superlativului absolut cu *super-* la gradul intensității depășite (excesive), menționând printre mărci prefixele și prefixoidele enumerate deja. Autorii sunt întru totul de acord că „în exprimarea intensității în cel mai înalt grad există și o marcă suprasegmentală realizată printr-o varietate de nuanțări ale intonației” (Iordan, Robu 1978: 408).

În evoluția limbii române literare au existat, de-a lungul secolelor, modele diferite de formare a superlativului absolut, iar unele mărci sau modalități de realizare a superlativului au cunoscut o mai mare frecvență în raport cu altele. De exemplu, în perioada limbii române vechi au intrat în limba română, ca elemente de structurare a superlativului, *vel-* și *baş-* (primul, prefix din slavă însemnând „mare”; cel de al doilea element, din turcă, cu sensul de „foarte”⁵, „de frunte”). Formațiunile cu *vel-* și *baş-*: *vel-spătar, vel-armaș, vel-stolnic, vel-pitar, vel-șătrar* (Simonescu 1939: 268), *vel-grămătic, vel-armaș, vel-clucer* etc., *baş-ceauș, cafeji-bașa*⁶, desemnând ranguri boierești, au ieșit din uz odată cu dispariția acestor realități sociale. Selecția anumitor forme de structurare ale superlativului este influențată și de stilul literar, de cerințele stilistice ale limbajului special. Facem referire la limbajul religios, unde se întâlnește frecvent superlativul absolut realizat cu prefixul sau adverbul *prea* (origine multiplă, latină, slavă): „fecioară *preacurată*” (Bucur 1981: 328/C), „scaun *preainalt*” (Bucur 1981: 243/C), „părinte *preainființate* și *prea îndumnezeite*” (Bucur 1981: 271/C), „O *preacurate* lemn” (Bucur 1981: 325/C), „Bucură-te, al crucii *prea sfânt* lemn” (Bucur 1981: 320/C) etc.

Atât în limbajul religios, cât și în cel popular apar forme de superlativ, realizate „prin repetarea genitivului plural al cuvântului inițial care constituie superlativul ebraic” (Papu 1968: 82): „*împărate a împăraților*” (Bucur 1981: 281/C), „*răsăritul răsăriturilor*” (Bucur 1981: 179/C); „*praznicelor praznic* și *sărbătoarea iaste sărbătoarelor*” (Bucur 1981: 269/C) etc. Și în limbajul juridic din primele pravile se întâlnesc superlative absolute realizate cu prefixul sau adverbul *prea*, dar și cu alte adverbe, printre cele mai utilizate pentru marcarea intensității absolute fiind *foarte*: „hoțul să fie bătut *foarte*” (*Prav.*: 10), „să-i pedepsească *foarte*” (*Prav.*: 29).

⁴ Alte teorii privind diferite modele de realizare a superlativului absolut se află sintetizate în Dimitriu 1999: 209–211.

⁵ Sextil Pușcariu este de părere că forma românească *vel* a apărut în documentele noastre începând cu secolul al XVI-lea, ca o prescurtare grafică, apoi și în limba vorbită (apud Ciobanu, Hasan 1970: 147).

⁶ Exemple preluate din Șăineanu 1900: LV. Autorul precizează, referitor la „vorba *baş* «cap»” că este „un prefix special ce constituie obișnuit primul, uneori și ultimul element al unei compozițiuni și se alătură la vorbe turcești sau românești dând în ultimul caz compozițiunea cu adjective”. Părerile lingviștilor nu sunt convergente cu privire la încadrarea lui *baş-* printre prefixe superlative, întrucât, „spre deosebire de prefixe, *baş-* apare în anumite formații pe ultimul loc, situație întâlnită numai la elementele de compunere” (Ciobanu, Hasan 1970: 148).

Dacă în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea adverbul sau prefixul *prea*, prefixele *stră-*, *vel-* sau alte mărci enumerate mai sus erau des întâlnite pentru exprimarea superlativului absolut, astăzi asistăm la o proliferare a formațiunilor superlative adjectivale sau adverbiale cu prefixoidul *super-*, situație care contrazice previziunile lingviștilor potrivit cărora *super-* este neproductiv sau puțin folosit (vezi *supra*). Prezența masivă a superlativelor cu *super-* nu doar în limbajul colocvial, ci mai ales în presa scrisă sau vorbită devine supărătoare: „X... i-a făcut cadou soțului o *supermașină*” (VIP, XVII, 18–24 august 2008, nr. 34/819, p. 5), „olimpiada *supereroilor*” (E, 9 septembrie 2008, p. 37), „*superoferta* de la CET” (ZI, 25 august 2008, nr. 197/5204, p. 1), „*superconcurș*” (ED, 24 august 2008, nr. 317/5270, p. 29); „*supermașină* popcorn” (E, 1 septembrie 2008, p. 33); „*super-vedete*” (ED, 18 mai 2008, nr. 303/5172, p. 16); „*super-elevii* de la Iași” (ZI, 8 mai 2008, nr. 107/5114, p. 4A, 1A); „stăpâne pe *super-averi*” (LD, 11 mai 2008, nr. 313 (5749), p. 32); „*supermodelul*” (LD, 4 mai 2008, nr. 313/5742, p. 7); „*super-mame*” (LD, 4 mai 2008, nr. 313/5742, p. 7); „*super-cetățeni*” (ZI, 3 mai 2008, p. 8A); „*supervizor vânzări*” (RL, 16 iulie 2007, p. 16); „*superman*” (LD, 10 august 2008, p. 9); „a marcat un *supergol*” (S, 10 august 2008, p. 5); „o coafură *super corectă*” (AS, XVIII, 5–12 iulie 2008, nr. 827/27, p. 10); „*superputeri*” (LD, 8 iunie 2008, nr. 317/5777, p. 20); „*superdepozitul* de gaze” (BZI, XI, 18 iunie 2008, nr. 3075, p. 7); „un autoturism *superdotat*” (ZI, 18 septembrie 2008, p. 2A) etc.

Nu doar în presa scrisă superlativele formate cu prefixoidul *super-* sunt abuziv folosite, ci și în revistele de știință, ca dovadă că modelul lingvistic imprimat de jurnaliștii ziarelor de largă informație sau de cei de la televiziune și radio este extrem de puternic, determinând amplificarea fenomenului.

Cităm câteva exemple din revistele medicale actuale: „*superpoziția* teleradiografiilor de poziție”, „*superpoziție* generală”, „*superpoziție* locală”, „metodele de *superpoziție*”, „efectuarea *superpozițiilor*”, „*superpoziția* structurală” (ROOD 2006: 61–76) etc.; „*superantigene*” (Med. 2005: 336); „o relație distalizată de tip *superclasă*” (ROOD 2001: 14). Dacă, în stilul publicistic, goana după senzațional, lansarea unor știri-bombă care au menirea de a capta interesul cititorului, nu doar prin conținutul știrii, ci și prin formă, „*superderivatele*” corespund tendinței nestăvilite de exagerare a autorilor articolelor, în stilul științific, care ar trebui să fie refractar la funcția expresivă, folosirea derivatelor cu prefixoidul *super-* este influențată de „moda lingvistică actuală”. În exemplele excerptate din ROOD, *super-* se confundă cu *supra-*, *superpoziție* însemnând, de fapt, poziție situată *mai sus*, *deasupra*, și nu o poziție *fenomenală*, *extraordinară*, ca în exemplele de tipul: *supermașină*, *superputeri* etc.

Urmărind, ca și articolele din presă, acapararea cu orice preț a atenției cititorilor, limbajul reclamelor comerciale abundă de creații lexicale realizate cu prefixoidul *super-*. La Banca Libra, *superarhitectii*, *superjuriștii*, *superfarmaciștii*, *supermedicii*, *supercontabilii* sunt clienți fideli.

Abuzul de formațiuni superlative realizate cu *super-* generează în rândul vorbitorilor limbi române două tendințe: pe de o parte, de aliniere, în pas cu moda lingvistică⁷, pe de altă parte, de respingere a construcțiilor de acest fel, care, tocmai prin exces de întrebuițare, devin stridente.

După aspectul grafic, derivatele realizate prin prefixare cu *super-* se pot clasifica astfel:

a) o clasă de derivate aglutinate: *superdepozit*, *supermașină*, *superorfertă*, *supereroi*, *supervizor*, *superconcurs* etc.;

b) o clasă de derivate în care elementele componente sunt nesudate: *super concurs* (LD, 11 mai 2008, nr. 313/5749, p. 21), *super concert* (ZI, 23 sept 2008, nr. 222/5222, p. 13);

c) clasa derivatelor cu prefixoidul *super-* în care elementele componente sunt legate prin cratimă: *super-averi*, *super-arbitru* etc.

Analiza inventarului de superlative realizate prin prefixare cu *super-* pune în evidență circulația mai mare a derivatelor aglutinate. Între acestea, termenul

⁷ Într-un paragraf din cartea *Amare povestiri despre fetele plăcerii*, autoarea (Bomher 2008: 204), deși folosește ironic, în paranteză, un semn al exclamării, notează: „dulce ca mierea, adică *superfrumos* (!)” etc.

superstiție, căruia i s-au uitat originile (*super-stat* „ceea ce stă deasupra”), este explicat de Mircea Eliade (1991: 398), care notează: „Etimologia cuvântului *superstiție* este de altfel foarte sugestivă; toate documentele acestea folclorice au rămas deasupra curgerii timpului, au plutit până în zilele noastre fără să poată fi abolite de revoluțiile mentale care au modificat radical viziunea omului în ultimele două mii de ani”.

O altă grupare a superlativelor realizate cu prefixoidul *super-* are în vedere părțile de vorbire prefixate astfel:

a) *super-* + adjectiv: *supercorect*, *superfrumos*, *superdotat*;

b) *super-* + substantiv: *super-cetățeni*, *super concurs*, *super-averi*, *superstar*, *supermașină*, *superpoziție*, *superofertă*, *supernanny*, *superdepozit*, *superclasă* etc.).

Super poate funcționa ca adverb: „a cântat *super*”, „a dansat *super*”, „a mâncat *super*” etc. și se utilizează și ca adjectiv propriu-zis, în exemple ca: „mama mea e *super*”, adică mama mea este fenomenală, extraordinară etc. Se poate aprecia că prefixoidul *super-* s-a adjectivat, s-a adverbializat ca urmare a calchierii termenilor englezești sau americani *cool*, *great*, întâlniți în limbajul tinerilor din ce în ce mai frecvent. Reticența unor vorbitori ai limbii române de a folosi englezismele a dus la calchieră cuvintelor *great* și *cool* cu *super-*. O dovadă în acest sens sunt subtitrările filmelor americane care traduc curent termenii amintiți prin corespondentul românesc *super-*.

Tiparele obișnuite ale românei literare folosite pentru a *forma* superlativul absolut au avut printre formanți și pseudoprefixul *super-*, dar acesta a cunoscut în trecut o slabă utilizare. În secolul al XIX-lea întâlnim exemplul „*super-arbitru*, persoană aleasă spre a curma otărârea arbitrilor neuniți când aceștia vor fi la număr de uă potrivă” (Bujoreanu 1873: 676). În concluzie, nu se poate spune că modalitățile actuale de a structura superlativul absolut au distorsionat brutal modelele preexistente. Ceea ce se poate observa cu ușurință este abandonarea formelor comune de superlativ absolut cu adverbele-flectiv sintetice sau perifrastice *foarte*, *tare*, *prea*, *extraordinar de*, *teribil de*, în favoarea creațiilor lexicale derivate cu prefixe și prefixoide, printre care și prefixoidul *super-*. O cauză care determină folosirea cu predilecție a superlativelor cu *super-* (*supermedici*, *superjuriști*, *superofertă* etc.) este forma aglutinată, caracterul sintetic al noilor derivate în concurență cu formulele mai greoaie de tip analitic *medici extraordinari*, *juriști fenomenali* etc.).

Nu ne hazardăm în a face previziuni privind viitorul acestor superlative absolute care-l conțin pe *super-*. Sperăm că timpul va cerne reziduurile lexicale și va elimina elementele stridente, pentru ca limba română literară să-și păstreze frumusețea și eleganța.

Bibliografie

A. Izvoare și lucrări de referință

- Bomher 2008: Noemi Bomher, *Amare povestiri despre fetele plăcerii*, Iași, Casa Editorială Demiurg.
- Bucur 1981: Sebastian Barbu Bucur, *Filothiei și Agăi Jipei, Psaltichie rumânescă*, I. *Catavasier*, București, Editura Muzicală.
- Bujoreanu 1873: I. Bujoreanu, *Collecțiune de legiurile României vechi și noi, care s-au promulgat până la finele anului 1871*, București, Noua Tipographie a laboratorilor români.

Dicționar latin-român, București, Editura Științifică, 1962.

Med. 2005: *Medicina moleculară în stomatologie*, materialele simpozionului „Zilele Facultății de Medicină Dentară”, ediția a IX-a, 4-6 martie 2005, Editura Gr.T. Popa, UMF Iași.

Prav.: *Pravila Moldovei din vremea lui Vasile Lupu*, ediție îngrijită de Șt.G. Longinescu, București, Institutul de arte grafice Carol Göbl, 1912.

ROOD 2001: „Revista de ortodonție și ortopedie dento-facială” (Iași), anul II, nr. 2.

ROOD 2006: „Revista de ortodonție și ortopedie dento-facială” (Iași), anul VII, nr. 1-2.

B. Literatură secundară

Dimitriu 1999: Corneliu Dimitriu, *Tratat de Gramatică a limbii române, Morfologia*, Iași, Editura Institutul European.

Eliade 1991: Mircea Eliade, *Comentarii la legenda Meșterului Manole*, în vol. *Drumul spre centru*, București, Editura Univers.

Ciobanu, Hasan 1970: Fulvia Ciobanu, Finuța Hasan, *Formarea cuvintelor în limba română*, vol. I, *Compunerea*, București, Editura Academiei Române.

Iordan, Robu 1978: Iorgu Iordan, Vladimir Robu, *Limba română contemporană*, București, Editura Didactică și Pedagogică.

Papu 1968: Edgar Papu, *Evoluția și formele genului liric*, București, Editura Tineretului.

Simonescu 1939: Dan Simonescu, *Literatura românească de ceremonial. Condiția lui Gheorghache...*, studiu de text de Dan Simonescu, București, Fundația Regele Carol I.

Șăineanu 1900: Lazăr Șăineanu, *Influența orientală asupra limbei și culturii române*, București, Editura Librăriei Socec.

Siglele periodicelor citate

AS: „Formula AS”.

BZI: „Bună ziua Iași”.

E: „Evenimentul”.

ED: „Evenimentul de duminică”.

LD: „Libertatea de duminică”.

RL: „România Liberă”.

S: „Sport”.

VIP: „Revista VIP”.

ZI: „Ziarul de Iași”.

Changed patterns in the forming of superlative in the present Romanian language

If in the standard Romanian language, the structures that form the superlative are well defined, in the spoken language and the colloquial one there is a diversity of substitutes that express quality at its highest level. In the actual Romanian language, there is the tendency of forming the superlative using the prefix ”super-”. As a matter of fact, the word ”super-” loses its status of lexical prefix (as in the Latin- super- and the French super-), behaving either as an adjective or as an adverb, according to the context. The frequency that characterizes this way of forming the superlative in the actual Romanian language supposes the analysis of the causes that determined the selection of the variants of the superlative formed with ”super-”. The issue of the origin and expressivity of these forms of superlative is by no means devoid of importance.

Iași, România